

Пархоменко Н. М. Актуальні проблеми правової визначеності та тлумачення норм права на сучасному етапі правової реформи

Проаналізовано взаємозв'язок правової визначеності та з'ясування дійсного змісту норм права в процесі правового регулювання суспільних відносин в аспекті здійснення офіційного тлумачення Конституційним Судом України. Наголошено на важливості актів офіційного тлумачення у механізмі правового регулювання суспільних відносин і неоднозначності та дискусійності позбавлення Конституційного Суду України, в процесі правової реформи, повноваження офіційного роз'яснення окремих положень законодавчих актів у випадку їх неоднозначного застосування судами як одного із засобів захисту порушених прав громадян.

Ключові слова: офіційне тлумачення, конституційна скарга, Конституційний Суд України, правове регулювання, правова визначеність, закон, якість.

Parkhomenko N. M. Actual problems of legal certainty and interpretation of legal norms at the present stage of legal reform

The interrelation of legal certainty and clarification of the true content of legal norms in the process of legal regulation of public relations in the aspect of official interpretation by the Constitutional Court of Ukraine is analyzed. Accordingly, the implementation of the principle of legal certainty determines the limits of interpretation, ensures the sustainability of law enforcement, predictability and predictability of legal regulation. The current qualitative state of Ukrainian legislation is characterized by ambiguity of legal provisions, contradictory content of certain legal acts, which certainly leads to the complexity of their application and, sometimes, deprivation of the opportunity to protect the rights and freedoms of citizens. Among the requirements for the quality of legislation is its clarity, accuracy, accessibility, predictability and legitimacy of expectations, which ensures uniform interpretation of its provisions by law enforcement agencies, including the judiciary.

Accordingly, there is a need for official clarification and clarification of the content of the laws of Ukraine by an impartial and impartial state body, which according to the Constitution of Ukraine, until recently, was the Constitutional Court of Ukraine.

It is emphasized on the importance of acts of official interpretation in the mechanism of legal regulation of public relations and ambiguity and debatability deprive the Constitutional Court of Ukraine in the process of legal reform of the power to officially explain certain provisions of legislation in case of their ambiguous use by courts as one means of protecting violated rights.

Keywords: official interpretation, constitutional complaint, Constitutional Court of Ukraine, legal regulation, legal certainty, legal act, quality.

DOI: 10.33663/2524-017X-2021-12-5

УДК 340.132(477)

*Ілля Дмитрович Шутак,
професор кафедри права ПВНЗ
Університету Короля Данила,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
заслужений діяч науки і техніки України
ORCID: 0000-0002-2539-5526*

**ЮРИДИЧНА ТЕХНІКА СУДОВОЇ ПРАКТИКИ
ТА ЇЇ РОЛЬ У ПРАВОТВОРЧОСТІ ДЕРЖАВИ**

Постановка проблеми. Загальноновизнано, що судова практика впливає на підвищення якості та ефективності нормативно-правової бази. Судова правотворчість доповнює важливу функцію судової влади – здійснення правосуддя. В процесі правозастосування постійно виникає потреба в таких видах юридичної техніки, як тлумачення й конкретизація норм права, що мають абстрактний, загальний характер. За допомогою юридичної техніки суд виконує роль уточнення права у правотворчому процесі.

Провідне місце в правозастосуванні відводиться судовим органам, які розв'язують конкретні юридичні казуси, але, разом з тим, здійснюючи тлумачення і конкретизацію окремих норм права, виробляють правотворчі рішення, що мають нормативний характер. Таким чином, судова правотворчість є важливою завершальною ланкою правового регулювання суспільних відносин, яке використовується під час виникнення правової неясності, зайвої абстрактності, прогалин тощо. Зниження довіри населення до інституту судового захисту пов'язане з наявністю дефектів судових актів, які ускладнюють їх реалізацію.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Слід зазначити, що розробкою питань юридичної техніки в судовій практиці займаються як вітчизняні, так і закордонні дослідники, зокрема: А. Лларіонов [6], М. Марченко [8], Ю. Неделько [9], І. Онищук [3], Т. Росік [10], В. Ротань [7], І. Самсін [7], О. Скакун [2], М. Румянцев [1], М. Тесленко [11], І. Честнов [4], А. Ярема [7] та інші.

У юридичній літературі зазначається винятковість судової правотворчості, яка розглядається як вторинне джерело права, за допомогою якого розвиваються, уточнюються, конкретизуються, інтерпретуються первинні нормативно-правові тексти, які *de jure* мають силу акта, але *de facto* мають велику силу. Причому вторинні джерела права можуть змінити зміст первинних, що нерідко відбувається насправді.

Питання про юридичну техніку судової практики та її роль у правотворчості розроблено частково, а це актуалізує потребу розвитку загальної теорії судової правотворчості.

Постановка завдання. Мета дослідження – розкрити особливості юридичної техніки судової практики та її роль у правотворчості держави.

Методологія дослідження. Використані, перш за все, принципи і прийоми формально-логічної методології. Широке застосування отримали елементи структурно-функціонального підходу. Так, виявлення міжгалузевих зв'язків у судовій практиці побудовано на функціональній природі права в цілому і процесуальних засобах зокрема, що дозволило побачити міжгалузеві зв'язки у судовій правотворчості. Крім того, в роботі отримали застосування діалектичний, системно-структурний і функціональний методи, метод інтерпретації (в застосуванні до нормативно-правових актів та актів тлумачення). Судова правотворчість є окремою сферою, де можливі абсолютно різні підходи. Питання про відображення юридичної техніки судової практики та її ролі в правотворчому процесі розглядаються з точки зору як природно-правового, так і позитивістського та інших напрямів в юриспруденції

Основні результати дослідження. Поняття «правотворчість» об'єднує дослідників з різних сфер юриспруденції і є тим фундаментом, на якому будувалися і будуються різні правові конструкції в різні епохи розвитку людства. Правотворчість складається з цілого комплексу процесів: національного і регіонального, державного та муніципального, правотворчості законодавчих органів, виконавчої та судової влади, галузевого [1, с. 7].

Причинами зростання ролі судової практики, зокрема такого техніко-юридичного засобу, як прецеденту, на даному етапі є: протиріччя і прогалини законодавства; самостійність судової влади та її взаємозв'язок з іншими гілками влади; наявність конституційного контролю, що здійснюється Конституційним Судом; офіційне визнання прецедентів Європейського суду з прав людини. Україна визнала юрисдикцію Європейського суду з прав людини з питань тлумачення та застосування Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 р., Першого протоколу і протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» від 17.07.1997 року №475/97-ВР [2, с. 485-488].

Судова правотворчість є різновидом державної правотворчості. Вона має такі ознаки: владно-організаційний характер; офіційність; здійснюється спеціально уповноваженими суб'єктами; пов'язана з вирішенням юридичної справи; результатом правотворчості стає прийняття нормативно-правового акта; у правотворчості використовуються прийоми юридичної техніки. Судова правотворчість характеризується низкою відмінних ознак: характер побічного продукту діяльності з метою здійснення правосуддя; визначення змісту судової правотворчості за характеристикою розглянутих справ, з метою здійснення правосуддя; здійснення судової правотворчості на основі наявних правових засад і норм, а також у межах, встановлених законом; відсутність ініціювання правотворчого процесу з боку суду; специфічні способи судової правотворчості тощо [3, с. 133].

Під юридичною технікою судових актів розуміємо сукупність методів, засобів і прийомів, які використовуються в процесі розробки змісту й структури судових актів будь-якої інстанції в рамках відповідного судочинства.

Варто звернути увагу на те, що специфіка судової правотворчості полягає в наявності певних ознак, які її характеризують як самостійне правове явище, яке відрізняється від інших видів правотворчості. Ці ознаки можуть розкривати різні особливості. За своїм функціональним призначенням судова правотворчість: створює умови вирішення конкретних судових справ; усуває прогалини і неясність окремих норм законодавства в ході судового процесу; доповнює правотворчу систему в цілому, послідовно усуваючи її вади.

За правовою природою судова правотворчість: є «побічним продуктом» правосуддя, оскільки завжди супроводжує його і не може протікати поза цим процесом; визначається характером дозволених судом справ. За регулятивними властивостями судова правотворчість: утворює нову норму права в разі наявності пробілу в законодавстві; дає тлумачення норм права в рамках їх текстуального змісту; здійснює конкретизацію норм права шляхом вказівки додаткових відомостей, що впливають із закону. Аналіз виявлених ознак судової правотворчості показує, що це самостійний вид правотворчості, що протікає в межах судочинства. Правотворчої діяльності судів іноді пов'язана з необхідністю вирішення судових справ в умовах, коли для цього правових засобів недостатньо, що обумовлює потребу поповнення ними таких засобів самостійно шляхом створення норм права, а також шляхом конкретизації законодавчих приписів [1, с. 156].

Наявні ще й інші особливості юридичної техніки в судовій практиці. Позаяк судові рішення можуть установлювати, розвивати й прояснювати приписи права, їх приступність є складовою юридичної визначеності. Обмеження щодо цього можуть бути виправданими, якщо їх метою є захист прав особи, приміром, прав неповнолітніх у кримінальних справах. Передбаченість означає не лише те, що приписи акта права мають бути (де можливо) проголошеними ще до їх імплементації, а й що вони мають бути передбаченими за своїми наслідками: їх має бути сформульовано з достатньою чіткістю та зрозумілістю, аби суб'єкти права мали змогу впорядкувати свою поведінку згідно з ними [4, с. 22].

Навіть у державах, де є можливим здійснення конституційним або верховним судом контролю *ex post*, здійснення виконавчою або законодавчою гілками влади контролю *ex ante* допомагає запобігти випадкам неконституційності. Є багато прикладів, коли конкретні дії та рішення порушують правовладдя. Проте внаслідок того, що на час підготовки цього документа актуальними й поширеними були два – корупція і конфлікт інтересу та збирання даних і спостереження [6, с. 40].

Таким чином, окремі судові акти, які видаються в процесі правозастосовної діяльності судів, можуть мати всі ознаки права: містять нормативні приписи; мають формальну визначеність; забезпечуються державою; розраховані на багаторазове використання судами за певними категоріями справ; адресуються невизначеному колу осіб, які застосовують норми права, вироблені Верховним Судом. Такі акти є офіційними письмовими документами судової правотворчості, в яких сформульовано обов'язкове для подальшого вирішення аналогічних справ правило. Вони заповнюють прогалину в позитивному праві (судовий прецедент) або інтерпретаційні норми права (у вигляді правових позицій).

До низки нормативних судових рішень, які є формальними джерелами права в Україні відносяться: акти Європейського суду з прав людини, які відповідають критеріям і, передбачених федеральним законом «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основних свобод і Протоколів до неї»; акти Конституційного Суду про визнання неконституційними підвідомчих нормативно-правових актів і договорів, а також рішення судів загальної юрисдикції та арбітражних судів про визнання нечинними підвідомчих нормативно-правових актів; акти судового офіційного нормативного тлумачення Конституції [6, с. 13].

Державі для поліпшення правового регулювання в тій чи іншій сфері суспільних відносин іноді досить просто скасувати певну правову норму або конкретний нормативно-правовий акт. Те ж саме можна сказати і про судову правотворчість. Суд, визнаючи неконституційними або не чинними нормативно-правові акти, скасовує їх функціонування, тобто перешкоджає небажаному для держави і суспільства розвитку суспільних відносин, що власне і свідчить про їх регулятивне правотворче призначення.

Усталена судова практика поряд із позитивним правом (законодавством) також набуває обов'язкового значення з урахуванням ст. 17 Закону «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» («суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права»). Обов'язковість рішень Верховного Суду полягає в обов'язковості

того варіанта тлумачення і застосування норм матеріального права, неоднакове застосування яких стало підставою розгляду справи Верховним Судом, який (варіант) сформулював Верховний Суд Європейським судом з прав людини сформулював положення про те, що «закон є чинним положенням з урахуванням практики його тлумачення компетентними судами (рішення у справі «Лейла Шахін проти Туреччини»). Останнє стосується як усталеної практики судів у конкретних справах, так і роз'яснень вищих судів, у яких виражається усталена практика. Ці роз'яснення називаються рекомендаційними (п. 6 ч. 2 ст. 36 Закону «Про судоустрій і статус суддів» [5]), але вони віддзеркалюють усталену судову практику і в силу викладеного вище положення, сформульованого Європейським судом з прав людини, набувають обов'язкового значення [7].

Отже, найважливішими засобами юридичної техніки в судовій правотворчості є судові тлумачення і судова конкретизація норм права. Під тлумаченням норм права розуміється діяльність судових органів, спрямована на встановлення змісту норм права. Тлумачення невіддільне від правозастосування та складається з двох елементів, взаємопов'язаних частин: з'ясування сенсу норми права, що підлягає застосуванню, та роз'яснення її суті і змісту [8, с. 693-698].

З'ясування сенсу нормативного припису необхідне для розуміння його соціальної спрямованості: місця, займаного в системі правового регулювання; виявлення духу закону і втілення його в текстах конкретних норм тощо. Тлумачення необхідне в зв'язку з наявною абстрактністю норм права; термінологічною специфікою; заплутаністю (недостатньою чіткістю) правотворчого процесу викликаного відсутністю єдиного законодавчого регулювання та суперечливістю змісту норми права. Здійснення тлумачення норм права має на меті: правильне і, отже, однакове розуміння правових приписів; правильне і однакове їх застосування в судовій практиці; виявлення справжнього змісту норм права без спотворення закладеного в ньому сенсу [9, с. 12].

Одразу слід наголосити на тому, що роль судової практики є такою, яка остаточно доктринально ще не визначена, водночас роль діяльності судів у правотворчості постійно змінюється. Поточне суттєве зростання обсягів судової діяльності в Україні обумовлюється як розвитком більшості сфер життєдіяльності суспільства, так і недоліками чинного законодавства України [10, с. 124].

У судовому рішенні слід зазначати на обов'язковість судової практики, на яку посилається суд. У випадках, коли йдеться про врахування іншої судової практики, в тому числі вираженої в рекомендаційних роз'ясненнях вищих судів, слід акцентувати увагу на тому, що ця практика є усталеною, а тому обов'язковою. Тому посилання на одиначне судові рішення (його мотивувальну частину), хоч би це було рішення Конституційного Суду, було б недостатнім. А посилання на ч. 3 ст. 150 Конституції, яка встановлює обов'язковість рішень Конституційного Суду, як на підставу обов'язковості тлумачення правових норм, наданого Конституційним Судом лише один чи два рази, в таких випадках є помилковим, бо це конституційне положення передбачає обов'язковість резолютивної частини рішення Конституційного Суду, а не того тлумачення, яке дане в мотивувальній частині рішення на його обґрунтування. Слід визнати припустиме відступлення від судової практики, що склалась, у тому числі і від практики Верховного Суду України, від усталеної практики вищих судів, проте тільки у разі невідповідності цієї практики законодавству (стосовно конкретної справи). Слід також визнати право Конституційного Суду і Верховного Суду України відступити від раніше сформульованих ними правових позицій з метою забезпечити наближення судової практики до об'єктивного змісту актів законодавства [7].

В юридичній літературі існують поодинокі погляди вчених на питання ролі діяльності Конституційного Суду України в сфері правотворчості. Роль практики діяльності Конституційного Суду України у правотворчій (законотворчій) сфері полягає в тому, що Конституційний Суд України, не маючи безпосереднього права законодавчої ініціативи, фактично може (йому не заборонено) виступити із «законодавчим почином», який оформлюється у вигляді «послання». Таке послання безпосередньо має стосуватися повноважень Конституційного Суду України, відповідно до цього вчений виокремлює так звані вимоги: 1) для забезпечення ефективності функціонування конституційного ладу, механізму взаємодії державної влади, верховенства права, захисту прав і свобод людини Конституційний Суд України може вказати на прогалину в законодавстві, на необхідність нормативного врегулювання суспільних відносин; 2) з метою врегулювання деяких питань своєї діяльності, не вирішеність яких заважає ефективному здійсненню Конституційним Судом України своїх функцій [11, с. 131].

В процесі правозастосування перевагу слід надавати матеріальним правовим приписам. Це впливає із логіки законодавства, інтуїтивно відчувається суб'єктами тлумачення актів законодавства

і підтверджується аналізом положень законодавства. Варто наголосити на тому, що стверджуване погоджується з думкою, викладеною в мотивувальній частині одного із рішень Конституційного Суду: «Загальноновизнаним є правило, згідно з яким сутність змісту основного права в жодному разі не може бути порушена» [7].

Наявність декількох «вимірів» конституційної судової правотворчості ставить перед дослідниками основну проблему ієрархії джерел права, в тому числі питання про юридичну силу конституційної доктрини, які відносять поруч авторів (і автором даної статті) до джерел американського права. Прийняти рішення в зв'язку з відсутністю норми (такі справи майже виключно і розглядає Верховний Суд США), можливо, спираючись на ту або іншу конституційну доктрину, як сукупність прецедентів, що містять метод дозволу типових справ. В американському конституційному праві це ставить доктрину на один рівень з прецедентом, оскільки прецедент застосовується Верховним Судом США не тільки для вирішення конкретного спору, а й для регулювання відносин на перспективу. Поняття судової доктрини включає серію однотипних рішень судів відповідної компетенції. Судова доктрина, так само як і правова доктрина, відчуває вплив суспільних умов і абсорбує соціально-політичну складову. У судовій доктрині, як і в правовій, імпліцитно закладено політичний зміст. Повністю усунути вплив політичних чинників навряд чи можливо, але судова доктрина формується з опорою на конституційні принципи і, на думку низки авторів, перетворюється судами на форму права [12, с. 100-101].

Пленум Верховного Суду України має правотворчі повноваження в частині затвердження Регламенту, що фактично відповідає засадам локальної правотворчості, результатом якої є локальний нормативний акт. Пленум Верховного Суду України має повноваження також стосовно законопроектної діяльності, може надавати висновки щодо проектів законодавчих актів, які стосуються судової системи та діяльності Верховного Суду України [13].

Наприклад, Постановою Пленуму Верховного Суду України № 5 від 25 квітня 2014 року затверджено Висновок щодо проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (про скасування щомісячного довічного грошового утримання суддів) (реєстр. № 4572 від 26 березня 2014 року), в якому надана оцінка законопроекту, визначено його переваги і недоліки, надані рекомендації щодо його вдосконалення. Для здійснення цих повноважень Законом України передбачено створення Науково-консультативної ради при Верховному Суді України [10, с. 157-158].

Питання правозастосовної діяльності судових органів, якість і культура складання правозастосовних судових актів безпосередньо залежать від якості правотворчої діяльності держави і може проявитися в результаті допущених помилок у правотворчій діяльності, в процесі невмілого використання або в принципі недотримання законодавцем правил і прийомів юридичної техніки при розробці нормативно-правових актів, які призводять до дефектів нормативно-правових актів.

Висновки. Роль судової практики у правотворчій діяльності посилюється, що виявляється у необхідності її врахування, у можливості виявлення недоліків чинного законодавства, визначенні можливих правотворчих шляхів, подоланні недоліків у чинному законодавстві. Правотворчий характер діяльності вищих органів судової влади обґрунтовується вченими також з позиції нормативного розуміння права. Це пояснюється тим, що положення актів зазначених судових органів мають нормативний характер, є загальнопоширеними і розкривають зміст загального правила, яке регулює певний вид суспільних відносин, і не є рішеннями з конкретних справ.

Судова правотворчість є самостійним видом правотворчості, що протікає в рамках компетенції судових органів, коли наявні дефекти правового регулювання усуваються за допомогою правотворчих судових рішень на підставі чинного законодавства в результаті тлумачення і конкретизації надмірно узагальнених і абстрактних правових норм, а також шляхом заповнення прогалів в праві. Судова правотворчість ініціюється шляхом судового розсуду, результатом якого є нове тлумачення чинних норм права.

У такій ситуації слід погодитись з думкою вчених про те, що сьогодні судова практика стала своєрідним індикатором життєздатності нормативно-правового акта будь-якого рівня. Насамперед це виявляється в застосуванні судовими органами нових нормативно-правових актів, які не завжди відповідають вимогам юридичної техніки. Особлива роль у подоланні розпливчастості, неточного характеру лягає на органи судової влади, їх судову практику, яка впливає на процеси правозастосування та правотворчості.

Судова правотворчість на стадії правозастосування ефективно впливає на суспільні відносини, усуваючи наявні недоліки правового регулювання, надаючи йому завершеність і повноту. Завдяки виконанню таких функцій, як тлумачення норм права, усунення прогалин у праві та конкретизації норм права, судова правотворчість може розв'язувати правотворчі проблеми відповідно до закону.

Список використаних джерел

1. Румянцев М. Б. Правотворчество в Российской Федерации: монография. Чебоксары : ИД «Среда», 2019. 324 с.
2. Скакун О. Ф. Теория государства и права (энциклопедический курс) : Учебник. Х.: Эспада, 2007. 640 с.
3. Онищук І. І. Правовий моніторинг: проблеми методології, теорії та практики : монографія. Івано-Франківськ – Дрогобич : Коло, 2017. 512 с.
4. Rule of Law Checklist / Adopted by the Venice Commission at its 106th Plenary Session (Venice, 11–12 March 2016). Strasbourg, 18 March 2016. 53 p.
5. Верховна Рада України. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.2010 року № 2453-VI URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2453-17>
6. Илларионов А. В. Акты правотворчества в Российской Федерации : дисс. ... канд. юрид. наук. – 12.00.01; Омский государственный университет им. Ф. М. Достоевского. Омск, 2008. 184 с.
7. Новітні вчення про тлумачення правових актів : навч. посіб. з курсу тлумачення прав. актів для суддів, що проходять підвищ. кваліфікації, і канд. на посади суддів, що проходять спеціальну підготовку / В. Г. Ротань, І. Л. Самсін, А. Г. Ярема та ін.; за ред.: В. Г. Ротань. Х. : Право, 2013. – 752 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Samsin_Ihor/Novitnie_vchennia_pro_tlumachennia_pravovykh_aktiv/ (дата звернення 05.01.2021).
8. Марченко М. Н. Проблемы теории государства и права. М., 2013. 756 с.
9. Неделько Ю. В. Значение толкования правовых норм для правотворческой и правоприменительной деятельности. Современное право. 2010. №8. С. 10-12.
10. Росік Т. В. Роль судової практики в сучасній правотворчості: теоретико-прикладні аспекти : дис. ... канд. юрид. наук; 12.00.01; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2016. 238 с.
11. Тесленко М. В. Судебный конституционный контроль в Украине : монография / М. В. Тесленко; вступ. статья В. Ф. Погорилко. К. : Ин-т государства и права им. В. М. Корецкого НАН Украины, 2001. 344 с.
12. Правотворчество как индикатор правовых ценностей: внутривластное, наднациональное и международное измерения. Коллективная монография / Под ред. И. Л. Честнова. СПб. : Астерион, 2018. 532 с.
13. Регламент Пленуму Верховного Суду України від 10.06.2002 року № 7. URL: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/%28documents%29/A2E20E448D9941E8C2257AF3003D55A9> (дата звернення 15.01.2021).

References

1. Rumyantsev, M. B. (2019). Lawmaking in the Russian Federation: monograph. Cheboksary: ID «Sreda», 324. [in Russian]
2. Skakun, O. F. (2007). Theory of state and law (encyclopedic course): Textbook. Kh. : Espada, 640.
3. Onyshchuk, I. I. (2017). Legal monitoring: problems of methodology, theory and practice: monograph. Ivano-Frankivsk - Drohobych: Kolo, 512. [in Ukrainian]
4. The Venice Commission (2016). Rule of Law Checklist / Adopted by the Venice Commission at its 106th Plenary Session (Venice, 11–12 March 2016). Strasbourg, 18 March 2016, 53.
5. Verkhovna Rada of Ukraine (2010). Law of Ukraine «On the Judicial Administration and the Status of Judges» dated 07.07.2010. No. 2453-VI URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2453-17> [in Ukrainian]
6. Illarionov, A. V. (2008). Acts of law-making in the Russian Federation: diss. ... cand. jurid. sciences. - 12.00.01; Omsk State University F.M.Dostoevsky. Omsk, 184. [in Russian]
7. Rotan, V. G. (ed.), Samsin I. L., Yarema A.G. & other. (2013). The latest doctrine of the interpretation of legal acts: a textbook on the course of interpretation of legal acts for judges undergoing training and candidates for judges who undergo special training. Kharkiv: Pravo, 752. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Samsin_Ihor/Novitnie_vchennia_pro_tlumachennia_pravovykh_aktiv/ (Last accessed: 05.01.2021) [in Ukrainian]
8. Marchenko, M. N. (2013). Problems of the theory of state and law. M., 756. [in Russian]
9. Nedelko, Yu. V. (2010). Significance of interpretation of legal norms for lawmaking and law enforcement activity. Modern law, 8, 10-12. [in Russian]
10. Rosik, T. V. (2016). The role of judicial practice in modern lawmaking: theoretical and applied aspects: dis. ... cand. jurid. science; 12.00.01; Institute of State and Law. V. M. Koretskyj NAN of Ukraine. Kyiv, 238. [in Ukrainian]
11. Teslenko, M. V. (2001). Judicial constitutional control in Ukraine: Monograph /entry article by V. F. Pogorilko. K.: Institute of State and Law. V. M. Koretskyj NAN of Ukraine, 344. [in Russian]

12. *Chestnov, I. L.* (ed.) (2018). Lawmaking as an indicator of legal values: domestic, supranational and international dimensions. Collective monograph / Saint Petersburg: Asterion, 532. [in Russian]
13. *The Supreme Court of Ukraine* (2002). Rules of Procedure of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine of June 10, 2002 № 7. URL: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/%28documents%29/A2E20E448D9941E8C2257AF3003D55A9> (Last accessed: 15.01.2021).

Шутак І. Д. Юридична техніка судової практики та її роль у правотворчості держави

Мета. Метою дослідження є розкрити особливості юридичної техніки судової практики та її роль у правотворчості держави. Методологія. Використані, перш за все, принципи і прийоми формально-логічної методології. Широке застосування отримали елементи структурно-функціонального підходу. Так, виявлення міжгалузевих зв'язків у судовій практиці, побудовано на функціональній природі права в цілому і процесуальних засобах зокрема, що дозволило побачити міжгалузеві зв'язки у судовій правотворчості. Крім того, в роботі отримали застосування діалектичний, системно-структурний і функціональний методи, метод інтерпретації. Судова правотворчість є окремою сферою, де можливі абсолютно різні підходи. Питання про відображення юридичної техніки судової практики та її ролі в правотворчому процесі розглядаються з точки зору як природно-правового, так і позитивістського та інших напрямів в юриспруденції. Наукова новизна полягає в теоретичному осмисленні та окресленні юридичної техніки нормативно-договірної правотворчості, яка трактується як сукупність методів, засобів і прийомів, які використовуються в процесі розробки змісту й структури судових актів будь-якої інстанції в рамках відповідного судочинства. Показано специфіку судової правотворчості, яка полягає в наявності таких ознак, які її характеризують як самостійне правове явище, яке відрізняється від інших видів правотворчості. За своїм функціональним призначенням судова правотворчість створює умови вирішення конкретних судових справ; усуває прогалини та неясність окремих норм законодавства в ході судового процесу; доповнює правотворчу систему в цілому, послідовно усуваючи її вади. Розкрито сутність таких засобів юридичної техніки в судовій правотворчості як судове тлумачення і судова конкретизація норм права. Результати. В результаті дослідження з'ясовано, що ефективність діяльності судів залежить не тільки від кількості і змісту судових актів, але й від їх техніко-юридичної досконалості. Роль судової практики у правотворчій діяльності посилюється, що виявляється у необхідності її врахування, у можливості виявлення недоліків чинного законодавства, визначенні можливих правотворчих шляхів подолання недоліків у чинному законодавстві. Судова правотворчість є самостійним видом правотворчості, що протікає в рамках компетенції судових органів, коли наявні дефекти правового регулювання усуваються за допомогою правотворчих судових рішень в результаті тлумачення і конкретизації надмірно узагальнених і абстрактних норм права, а також шляхом заповнення прогалин в праві. Практична значимість. Результати дослідження можна використати у правотворчій діяльності з метою виявлення недоліків чинного законодавства та визначення можливих правотворчих шляхів подолання недоліків у чинному законодавстві.

Ключові слова: юридична техніка, правотворчість, правозастосовний акт, судова практика, судовий прецедент.

Shutak I. D. Legal technique of judicial practice and its role in state legislation

Purpose. The purpose of the study is to reveal the features of the legal technique of judicial practice and its role in law-making of the state. Methodology. First of all, the principles and techniques of formal-logical methodology are used. Elements of the structural-functional approach have been widely used. Thus, the identification of intersectoral links in judicial practice is based on the functional nature of law in general and procedural means in particular, which allowed us to see intersectoral links in judicial lawmaking. In addition, dialectical, system-structural and functional methods, the method of interpretation were used in the work. Judicial lawmaking is a separate area where completely different approaches are possible. Questions about the reflection of the legal technique of judicial practice and its role in the law-making process are considered in terms of both natural law and positivist and other areas of jurisprudence. Originality. The scientific novelty lies in the theoretical understanding and delineation of the legal technique of contract lawmaking, which is interpreted as a set of methods, tools and techniques used in developing the content and structure of judicial acts of any instance in the relevant proceedings. The specifics of judicial lawmaking are shown, which consists in the presence of such features that characterize it as an independent legal phenomenon that differs from other types of lawmaking. According to its functional purpose, judicial lawmaking creates the conditions for resolving specific court cases; eliminates gaps and ambiguities of certain legislation during the trial; complements the law-making system as a whole, consistently eliminating its shortcomings. The essence of such means of legal technique in judicial law-making as judicial interpretation and judicial concretization of norms of law is revealed. Results. The study found that the effectiveness of the courts depends not only on the number and content of judicial acts, but also on their technical and legal excellence. The role of judicial practice in law-making activity is strengthened, which is manifested in the need to take it into account, in the possibility of identifying shortcomings of current legislation, identifying possible law-making ways to overcome shortcomings in current legislation. Judicial law-making is an independent type of law-making that takes place within the competence of judicial bodies, when existing defects of legal regulation are eliminated by law-making court decisions as a result of

interpretation and concretization of excessively generalized and abstract rules of law and by filling gaps in law. Practical importance. The results of the study can be used in law-making activities in order to identify shortcomings in current legislation and identify possible law-making ways to overcome shortcomings in current legislation.

Keywords: legal technique, law-making, law-enforcement act, court practice, court precedent.

DOI: 10.33663/2524-017X-2021-12-6

УДК 321.01; 342.2

*Олександр Васильович Батанов,
провідний науковий співробітник
відділу конституційного права
та місцевого самоврядування
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України,
доктор юридичних наук, професор
ORCID: 0000-0002-0239-4539*

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО УНІТАРИЗМУ У ФОКУСІ ДОКТРИНАЛЬНОГО ТЛУМАЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Новітня конституційна історія України свідчить, що найбільш багатогранною і складною є проблема утвердження в Україні оптимальної форми державного устрою. У політико-правовій науці в цілому та сучасній конституціоналістиці дана проблема вже три десятиліття поспіль активно дебатується ученими-державознавцями, політиками, громадськими діячами.

Попри незворотність курсу на формування України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової, унітарної держави, територія якої в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканою (ст. ст. 1–2 Конституції України), питання щодо форми державного устрою України, її адміністративно-територіальної організації, вирішення пов'язаних із ними національно-політичних, мовних та соціально-економічних проблем суспільства залишаються доволі дискусійною стороною політичного та правового життя сучасної України. Особливо болісно загострилися та актуалізувалися ці питання в умовах окупації Автономної Республіки Крим та збройної інтервенції Російської Федерації проти України.

Прямо або опосередковано проблема розуміння сутності та змісту конституційного принципу унітарності української держави та в цілому феномену унітаризму залежить від адекватного тлумачення відповідних норм Конституції України.

У світлі загальної теорії тлумачення правових норм [1–6], тлумачення Конституції є одним із інструментів її реалізації, пристосування її норм до потреб держави та суспільства. У цьому аспекті під тлумаченням Конституції розуміється діяльність щодо усунення неоднозначності її розуміння шляхом усвідомлення дійсного сенсу норми, а під офіційним тлумаченням Конституції – діяльність спеціального уповноваженого органу держави із роз'яснення змісту норм Основного Закону шляхом усунення неясностей у їх розумінні, з'ясування таким чином сенсу норми з метою реалізації Конституції, пристосування її норм до потреб держави та суспільства [7, с. 14–15].

Традиційно неофіційне тлумачення норм права пов'язується з інтелектуальною діяльністю суб'єктів права, яка спрямована на пізнання істинної волі законодавця, матеріалізованій у нормі права, що не має офіційного характеру та відповідної юридичної сили, але може бути використана під час здійснення офіційного тлумачення норм права. Доктринальне роз'яснення норм права